

Barnmorskehistoria ur ett lerumsperspektiv

I höstas fick Lerums Bygdegille av barnmorskan Evy Johansson hennes barnmorskeväska. Evy arbetade från 1963 till 1994 i Lerum. När hon gick i pension hade hon arbetat som barnmorska i över 40 år. Tjänsten omfattade Lerum, Floda och Gråbo. *Hon berättar i en skrift från 1988: "Min uppgift som barnmorska på mödravårdscentralen i Lerum startade med att vara distriktsbarnmorska med inriktning på att förbereda gravida inför förlossningen och att ge dem råd och vård så att de kom till sin förlossning vid god hälsa, fysiskt och psykiskt. Dessutom att eventuella komplikationer var väl förberedda och genomgångna genom samtal. Samt att vara tillgänglig dygnet runt per telefon för rådgivning och hembesök och att stödja familjen med att vara med kvinnan vid resan in till förlossningen om hon så önskade och att de som ville föda sitt barn hemma fick den hjälp som behövdes före, under och efter förlossningen."*

Evy startade genast kurser för blivande mödrar inför förlossningen, då kallad mödragymnastik, samt studiebesök på Alingsås BB. Lokal för mödragymnastiken var barnvagnsgaraget under mottagningslokalerna i det som sedan blev socialkontor – numera rivet. (Denna mödragymnastik kommer jag väl ihåg, tyckte det var mycket avslappnande, somnade nästan varje gång. Förf. anm.) Hon gjorde många hembesök och hade en bestämd telefontid varje dag.

Arbetet var omväxlande med mottagning, hembesök, mödragymnastik, förlossningsförberedelse och hemförlossningar. Telefonrådgivning hade hon på hembesöket och patienterna fick ringa när som helst på dygnet. De som just kommit hem från BB ringde och ville ha råd och stöd samt hjälp med amning och urpumpning av bröstet. På nätterna ringde de som ville ha sällskap in till förlossningsavdelningen i Alingsås eller Borås. Telefon vid sängen och kläder lätt tillgängliga och snabbt iväg för en taxi eller ambulanstransport till förlossningsavdelningen var nödvändigt.

De graviditeter som var komplikationsfria sköttes av distriktsläkare fram till 1975, då Borås KK:s pensionerade överläkare, dr Rydén, kom till Lerum en gång i veckan och tog hand om läkarbesöken av normala graviditeter och de preventivmedelspatienter som behövde få någon speciell frågeställning besvarad. Han var mycket omtyckt. Dr Rydén slutade 1985 och dr Galton (distriktsläkare i Lerum) övertog hans arbete.

Evy berättar vidare: *"Det förekom också hemförlossningar, vilket gjorde att patienterna ej alltid träffade barnmorskan när de kom till mottagningen. Mitt krav var att detta ändrades på om jag skulle acceptera tjänsten. Det gick igenom och inställeleplikten på förlossningsavdelning försvann men hemförlossningarna fortsatte ett par år till. Jag gjorde hembesök så snart jag fick veta om graviditeten. Oftast fick jag veta det genom distriktsköterskan men också av den blivande mamman per telefon i bostaden. (Själv är jag*

förlöst i hemmet, men det var på barnmorskan Idas tid 10 mars 1937. Det hade kommit en massa snö och inte ens taxi vågade köra till Alingsås BB, så jag kom till världen i det rum som sedan blev mitt och det gick ju bra!). *Läkarbesöken för gravida gjordes hos provinsialläkaren (dr Nyman) med mottagning en gång i månaden.*

Mödravården i Floda och Gråbo lades in i distriktsköterskans arbete några år. Barnmorskans nästa uppgift, några år senare, då kvinnans rätt till abort lagfästes, var preventivmedelsrådgivning. Socialstyrelsen ansåg att barnmorskan var den lämpligaste att ta hand om den uppgiften eftersom hon haft kvinnan vid cytologprovsundersökningen och var van att samtala och undersöka kvinnorna.

Lerum var en av de första kommuner där kvinnor, män och ungdomar kunde få rådgivning för att undvika graviditet och abort genom att lämpligt preventivmedel provades ut eller förskrevs.

I samband därmed blev det mer aktuellt att barnmorskan hade en gynekolog som stöd och rådgivare i frågor, som barnmorskan hade svårighet att ta ställning till. Gynekolog Björn Gillbrand från Borås KK var mödra- och hälsovårdsöverläkare och kom till Lerums mödravård en gång i månaden för att undersöka och samtala med gravida kvinnor om det varit en komplicerad graviditet och förlossning tidigare eller någon frågeställning eller komplikation vid den aktuella graviditeten. I samband med dessa mottagningar kunde övriga frågor, som preventivmedelsbarnmorskan hade, tas upp.

När kvinnorna i Lerums kommuns fick förlösas på KK Ö i Göteborg och inte behövde åka till Borås, övertog KK Ö de läkarbesöken, som Björn Gillbrand tidigare haft, men han hade kvar rådgivning vid komplicerade preventivpatienter och ansvaret för barnmorskans arbete.

Anställningar och Utbildning

Förhållandena i Östad kan ytterligare belysa barnmorskefrågan. År 1812 hade det utgått ett kungligt brev om tillsättandet av en barnmorska i varje socken. Östad sockenstämma svarade samma år att socknen var alldeles för liten för att ge lön och uppehälle åt en examinerad barnmorska. Inom socknen fanns flera skickliga jordegummor, och i svårare fall kunde läkarhjälp hämtas från Alingsås.

Några årtionden senare (1838) underströk provinsialläkaren i Alingsås i en skrivelse att det var nödvändigt att en examinerad barnmorska anställdes i Östad socken. Skrivelsen föranledde dock ingen åtgärd. På sockenstämman 1842 prövades åter frågan om antagande av en barnmorska i Östad. Även om sockenmännen medgav att frågan var viktig, tvingades man förklara att det saknades medel för att bekosta hennes utbildning i Stockholm. De 30 – 40 förlossningar som

årligen ägde rum i Östad kunde inte ge en barnmorska tillräcklig inkomst, eftersom man i alla fall skulle behöva "hjälperskor". Man lämnade dock möjlighet öppen att gemensamt med något annan pastorat anställa en barnmorska.

Det skulle emellertid dröja tills Östad fick sin första barnmorska. Vid kommunalstämman 1874 hade frågan tydligen mognat. Förslaget att anställa en examinerad barnmorska mötte då inget motstånd. Barnmors-

År 1921 fick barnmorskorna äntligen två års utbildning. Sedan mitten av 1900-talet krävs en grundläggande sjuksköterskeutbildning för att bli barnmorska och i dag tillhör utbildningen högskolan.

Under 1900-talet började allt fler kvinnor att föda på BB. Under perioden 1920 till 1940 minskade hemförlossningarna från 90 till 35 procent av alla födselar. På 1950-talet föddes bara fem procent av barnen i hemmen.

kan Johanna Andersdotter i Lövås hade 1876 fullbordat sin utbildning och trädde omedelbart i tjänst. Ännu i slutet av 1800-talet betraktade befolkningen i Östad barnmorskans yrkesutövning med en viss skepticism. Hon klagade vid flera tillfällen över att andra kvinnor i många fall anlätades och att hon därigenom fick minskade inkomster. Först 1908 blev varje kommun skyldig att anställa en barnmorska.

När "Madam Larsson 1869 ansökte att bli antagen till jordemoder skulle man först fråga sockenmännen i Lundby om de ville vara med och dela på kostnaden. Det ville de inte och frågan avfördes denna gång också. Men år 1876 ändrade man sig och madam Larsson anställdes. De 100 kronor, som Sven Andersson betalade för att få sälja öl vid stationen, skulle användas för att hyra ett rum åt barnmorskan. Hon skulle få ersättning enligt en låg taxa "men ej neka den hjälp, som har knappa tillgångar". År 1893 finner vi henne installerad i ett rum i skolhuset. Dock skulle detta rum vid behov användas för kommunala sammanträden. Madam Larsson pensionerades 1909.

Barnmorskeförbundet grundades 1886 till det första mötet i Stockholm i juli samma år kom 191 barnmorskor från hela landet. De beslutade att i första hand kämpa för en tvåårig utbildning, en egen tidskrift och ålderdomsförsörjning. Till detta möte hade inga herrar tillträde men några stolar hade ställts fram för kvinnosakskvinnor. De flesta förblev dock tomma.

Innehållet i Evys barnmorskeväska

Väskan innehåller det mesta en barnmorska behöver vid en hemförlossning: Nagelborste för barnmorskans händer (borstning pågick ordentligt i flera minuter före förlossningen), bäcken, rostfria skålar, barnmorsketrakt, doppler för att lyssna på fosterljud i vatten, undersökningshandskar, glidslem för vaginal undersökning, gammal hederlig pappersjournal, två peanger och navelklämmor, tappningskateter, nålhållare, pincett anatom, flera saxar, sterila tussar, ett tvättset, suturmateriel, blodtrycksmanschett, stetoskop för barn, ett tygstycke som barnet kan ligga i när man väger, mätsticka, termometer för att mäta temperaturen på badvattnet, måttband för att mäta huvudomfång, blodtrycksmanschett, stetoskop för att lyssna på fosterljuden med, sprutor och kanyler i olika storlekar, pincetter, sax att klippa av navelsträngen med, tång, för att hjälpa barnet ut, om förlossningen tog lång tid, peanger att sätta på navelsträngen innan den klipps av, navelband att knyta om navelsträngen på det nyfödda barnet, svalg- och ventrikelsug.

Man vägde barnet med en besman, men Evy hade oftast sin egen hushållsvåg med sig att väga barnet på. Lavemangskanna skall också finnas med.

Källor: Bengt Dahlin och Jan Kuuse: Öppen vård i Mittenälvsborg då, nu och sedan med fokus på Lerum

*Folke Vigård: Lerums socken genom tiderna
Evy Johanssons egen berättelse*